

vetíti, a téma meghatározásától a probléma-felvetésen át az érvelések és ellenérvek cáfolataig.

Olga P. Jermakova *Szemantikai folyamatok a lexikában* című tanulmánya (pp. 114–38) az orosz újságírás és politikai nyelvhasználat változásait vizsgálja. A Szovjetunió idején meghatározó politikai sajtónyelv a peresztrojka során szükségszerűen átalakult. Az egypártrendszer megszűnésével a *párt* szó például elvesztette kommunista jelentéskomponensét, csakúgy, mint az írás számos példája. A 90-es évek sajtónyelvének tanulmányozása alapján az olvasó ízelítőt kap azokból a lexikai, szemantikai változásokból, amelyek a politikai és gazdasági élet hatására teret kaptak a sajtó nyelvhasználatában. Az írás megmutatja a sajtóban nyomon követhető bizonytalanságokat a politikai, gazdasági helyzet értékelésével kapcsolatban, s a (kognitív) metafora eluralkodását az újságírás nyelvhasználatában.

Estibaliz Amorrortu *Kétnyelvűség Baszkföldön* című írása (pp. 139–51) négy évtized sikeres nyelvpolitikai törekvéseinek eredményeiről ad számot. A 60-as évekhez képest a többnyire kisebbségi státusú, Dél-Franciaországban és Észak-Spanyolországban beszélt baszk nyelv a 90-es évekre komoly társadalmi elfogadottságra tett szert. A történelmi áttekintés tájékoztatja az olvasót a nyelv korábbi megítéléséről s a nyelvvészítés valós veszélyéről. A tanulmány további fejezetei a tudatos nyelvtervezésről, a baszk közigazgatási szerepéről, a kétnyelvűség (a baszk nyelvnek a közoktatásba való bevonása által létrejött) presztízsének eléréséről szólnak.

A kötet utolsó tanulmánya, Guido Barbina *Az olasz területi nyelvváltozatok és a nyelvmegőrzés problémája* (pp. 152–62) meglehetősen összetett képet tár az olvasó elé: Olaszország későn meginduló nyelvi egységesítő törekvései nem akadályozták meg néhány italo-román nyelvváltozat fennmaradását, ezek azonban rendkívül változatos nyelvi helyzetet teremtettek. A szárd, friuli, ladin nyelvközösségek mellett albán, horvát, német

és más nyelvű etnikai és kulturális kisebbségek küzdenek létükért. Egyetlen olyan egységes nyelvmegőrzési tervet nem lehet létrehozni, amely egyaránt vonatkoztatható volna minden közösségre, így az egységes törvényhozást siettető törekvések nem tudják megoldani a problémát. Barbina írása a nyelvpolitika iránt érdeklődők számára tanulságos olvasmány.

Ajánlom a kötetet a szociolingvisztika iránt érdeklődők, de mindenekelőtt doktorandus társaim figyelmébe.

Eklics Kata

Kees de Bot – Sinfree Makoni
**Language and Aging
 in Multilingual Contexts**
 [A nyelv és az öregedés
 többnyelvű szöveg-
 összefüggésben]

Multilingual Matters Ltd: Clevedon,
 England, etc., 2005. 162 p.

A könyv szerzői az öregek által használt nyelvre helyezik a hangsúlyt, de vizsgálatuk tárgyát képezi a fiatalabb korosztálybeliek nyelvhasználata is az idősebbekkel folytatott kommunikációjuk során. Kees de Bot és Sinfree Makoni a nyelvet és az öregedést pszichológiai és egyben szociolingvisztikai szempontból igyekszik feltárni. Ezzel az interaktív megközelítéssel megpróbálják elkerülni mind a pszicholingvisztika álláspontját, amely szerint az öregedésben benne rejlenek a problémák, mind a szociolingvisztika álláspontját, amelynek értelmében az öregedés problémáktól mentes.

A könyv tíz fejezetből áll. Az első hatban a nyelvvel és az öregedéssel kapcsolatos elméletekről és vizsgálati eredményekről van szó. A következő három fejezet a nyelvvel és az öregedéssel kapcsolatos három olyan kutatást mutat be, amelyeket az USA-ban élő afro-amerikaiak, dél-amerikaiak és kínaiak

körében végeztek. Az utolsó fejezet az előzőkben leírtak összefoglaló áttekintését biztosítja.

Az első fejezet az egészséges és a patológus öregedés definícióját tűzi ki elsődleges céljával, majd pedig a nyelv, az öregedés és a többnyelvűség kapcsolatának felderítésére összpontosít. A szerzők nem titkolják, hogy míg a legtöbb kutató a hanyatlás szemszögéből vizsgálja az öregedést, ők a nyelvet és az öregedést az egész életen át tartó fejlődés részének tekintik. Értelmezésük szerint azonban az előrehaladás nemcsak fejlődést, hanem hanyatlást is tartalmaz. Természetesen azt sem tagadják, hogy idővel, az öregedés folyamatában biológiai, pszichológiai és társadalmi dimenzióban is változunk, viszont ezek a változások a különböző egyéneknél különböző módon hatnak.

A második fejezet a nyelvet komplex dinamikus rendszerként mutatja be és az öregedést is a dinamikus rendszerelméleten belül vizsgálja. Maga a nyelv olyan különböző alrendszerekhez kapcsolódik és olyanokkal kerül kölcsönhatásba, mint az észlelés, a memória és az érzékelés. Ezek az alrendszerek kölcsönhatásuk és belső átszerveződésük folytán az öregedéssel változnak, fejlődnek; ennek a folyamatnak a bemutatásához a dinamikus rendszerelmélet számos fogalmát felhasználják a szerzők. Ily módon a nyelvi fejlődést a fejlődés általánosabb elméleteivel igyekeznek összeegyeztetni. Fényt derítenek arra is, hogy a dinamikus rendszerelmélet alapján a nyelvi fejlődésben leginkább az erőforrásokhoz való hozzáférésnek és a nyelv használatának van döntő szerepe. Az említett erőforrások lehetnek belső erőforrások, mint az egyén fejlődési képessége, fogalmi tudása és motivációja; illetve külső erőforrások, mint például a környezetben használt nyelv, a környezet által nyert megerősítések és az anyagi erőforrások. Ezen állítások értelmében az öregedéssel járó nyelvi változást belső és külső változások interakciójának is tekinthetjük. Itt a belső változás nem más, mint az egyén fizikai változásainak összessége; a külső válto-

zás pedig magában foglalja azt, ahogyan a társadalom az öregedést értelmezi, és azt is, ahogyan az idősek erre a társadalmi beállítódásra reagálnak.

A harmadik fejezet az idősekkel folytatott beszélgetések nyelvét és a velük létrehozott kommunikációt tanulmányozza. Ez a fajta ún. idősbeszéd (*elderspeak*), amelyet a fiatalabban általában az idősekkel való verbális kommunikációban alkalmaznak, lényeges a vizsgálat szempontjából, mert az idősekre nézve mind pozitív, mind negatív hatásai lehetnek. A szemantikailag és szintaktikailag kevésbé komplex és nem túl leereszkedő stílusú idősbeszéd általában hatékonyabbnak bizonyul, mivel a megértés folyamatát elősegíti, és ezt a fajta beszédet az idősek is pozitívan értékelik. A leereszkedő stílusú, rövid mondatokat tartalmazó, eltúlzott intonációjú és nagyon lassú tempójú beszéd amellett, hogy az információ átadását hátráltatja, negatív érzelmi töltetet eredményez, és ugyanakkor az idősek önbecsülését is csökkenti. Vizsgálati eredmények arra mutatnak rá, hogy a leereszkedő stílusú nyelvi regisztert az idősebbek inkább elfogadják különböző intézmények keretein belül – így a kórházban és a szociális otthonban –, mint más életformákban.

A könyv negyedik fejezete nagyszámú vizsgálatokban nyert eredmények részletes bemutatásával érzékelteti a mentálisan egészséges és patológiás öregek nyelvhasználatát és nyelvi készségeit. A fejezetben található adatokat a nyelvi produkció és a beszédészlelés folyamataiból nyerték, majd fonológiai, lexikai, szintaktikai és pragmatikai szinten is elemezték. A nyelvi produkciót tekintve a megvizsgált egyéneknél az öregedéssel elsősorban a fonológiai és a lexikai szinten következett be változás. A beszédfeldolgozás sebességében is kimutatható bizonyos csökkenés, amellyel együtt valószínűleg a nyelvi rendszer is hanyatlik. Ezt a fajta időskori regressziót azonban a feldolgozáshoz biztosított hosszabb idő kompenzálni képes.

Az ötödik fejezetben olyan erőforrásokba nyерhetünk betekintést, amelyek szerepet

játszhatnak az időskorúak nyelvi fejlődésében. Ezek az erőforrások a *memória, figyelem, a beszédfeldolgozás sebessége, iskolázottság, társadalmi és nyelvi környezet* és a *többnyelvűség*. A nyelvhasználatban a memória különböző típusai játszanak fontos szerepet. A memória-típusok közül a *munkamemória* az, amelynek különösen lényeges szerep jut a nyelvi feldolgozásban, hiszen az információt nemcsak tárolja, hanem feldolgozásában és kezelésében is részt vesz. A nyelvi produkció folyamatában viszont a *hosszú távú* memóriában tárolt információra (permanens tudásra) is nagy szükség van. A *figyelem* azért lényeges, mert kompenzálni tudja a nyelvészlelésben és a memória-kapacitásban bekövetkezett hanyatlásokat. Különböző vizsgálatok egyértelmű összefüggést mutatnak az *iskolázottság* és a nyelvhasználat, valamint a nyelvi készségek között: minél iskolázottabbak voltak a vizsgálatban részt vevő idős személyek, annál kevésbé volt náluk érzékelhető a nyelvi hanyatlás. A *beszédfeldolgozás sebessége* időskorban csökken. Az időseket körülvevő *társadalmi és nyelvi környezet* magába foglalja azt a képet, amelyet az emberek az idősekről kialakítanak, és amely meghatározza az idősekkel folytatott kommunikációt. Kutatási eredmények még csak sejtetik azt, hogy idős korban a *többnyelvűség* pozitívan hat a nyelvtudásra.

A hatodik fejezet a többnyelvűség vagy kétnyelvűség szerepét vizsgálja mind az egészséges, mind a demenciában szenvedő idősek esetében. A vitapont keretén belül az is nyilvánvalóvá válik, hogy a kétnyelvűek kategóriájába nemcsak azok tartoznak, akik bizonyos társalgási tevékenységet két különböző nyelven képesek végrehajtani, hanem azok is, akik egy standard nyelv különböző köznyelveit, regisztereit beszélik. Az még a jelen könyv íróinak sem világos, hogy egy-nél több nyelv ismerete milyen mértékben jelent pozitívumot vagy problémát az egyén számára. Eddig a többnyelvűséggel és öregeddel kapcsolatos vizsgálati eredmények is csak sugallni tudják azt, hogy két vagy több

nyelvnek az életen át tartó használata talán hatással van az idősebbek kognitív működésére. Érdekesnek találom azt a megjegyzést, hogy az idősek idegennyelv-tanulását eddig még egyáltalán nem vizsgálták.

A hetedik fejezet egy olyan kutatásról szól, amelyik Detroit nyugati részén, az USA-ban élő egyik afro-amerikai kétnyelvű közösség időseit vizsgálja. Pontosabban, a kétnyelvűségnek az öregeedésre gyakorolt hatását igyekezik feltárni abban az esetben, amikor a kétnyelvűsége mint a dinamikus rendszer részére tekintünk. Ez a könyv a „bidialektust” a kétnyelvűség altípusának tekinti, és mint ismeretes, ennek az USA-ban élő etnikai kisebbségnek a nagy része az afro-amerikai köznyelv valamelyik változatát és a standard amerikai angol nyelvet is beszéli. A vizsgálatban részt vevő 46 és 97 év közötti adatközlők közül a 65 és 74 év közöttiek beszédprodukciója bizonyult a leginkább fluensnek, megelőzve a vizsgálatban részt vevő fiatalabb korosztályt és a náluk idősebbeket egyaránt. Ezek az eredmények arra is utalnak, hogy ebben a közösségben 75 éves kor után a nyelvhasználat az életkorral hanyatlik. A 65 és 74 év közöttiek és a 85 év fölöttiek munkamemóriája is szignifikáns különbséget mutatott. A vizsgálati személyek iskolázottsági szintje összefüggést mutatott a beszédprodukció fluenciájával is, azaz minél iskolázottabbak voltak, annál fluensebb volt a beszédprodukciójuk. Az anyanyelvükön, az afro-amerikai köznyelven végzett felmérés azonban nem szükségképpen biztosított minden esetben jobb beszédprodukciót, mint a standard amerikai angol nyelv használatakor.

A nyolcadik fejezet az életkornak és az iskolázottságnak a narratív és a nyelvtani készségekre, a szintaktikai komplexitásra, de különösképpen a történetmesélésre gyakorolt hatását vizsgálja az USA-ban élő időskorú kínaiak (életkor: 63–78 év) esetében. Az itt leírt vizsgálatot Sinfree Makoni Hwei-Bin Linnel és Robert Schaufal végezte. Az eredmények azt mutatják, hogy míg a szintaktikai komplexitás összefüggésben áll az isko-

lázottsággal, addig az életkor és a narratív komplexitás között nem mutatható ki összefüggés. Ugyanakkor az életkor szignifikánsan és negatív módon játszik közre a teljes alakú mondatok létrehozásában.

A kilencedik fejezet a nyelvnek egy olyan időskori „epidemiológiai” módszerű vizsgálatát mutatja be, amelyet New York városának észak-manhattani részében longitudinálisan végeztek. A felmérésben összesen 2104 személy vett részt, akik három etnikai csoportot képeztek: afro-amerikaiak, dél-amerikaiak és fehérek. Ezeket a különböző etnikumú csoportokat ugyanolyan etnikumú interjúkészítőkkel társították. A vizsgálati eredmények rámutattak arra, hogy az alacsonyabb iskolázottságú alanyoknak a demenciája előrehaladottabb, mint a magasabb iskolázottsággal rendelkezőké. Ily módon az iskolázottság mértéke a demencia-szinttel hozható összefüggésbe, de nem szükségszerűen kapcsolódik össze az idősödő alanyok kommunikációs hatékonyságával. Általában azoknak az egyéneknek a kommunikációs készsége szegényesebb a kognitívan ép egyénénél, akiknél kimutatható bizonyos mértékű demencia.

Az utolsó fejezet összefoglaló jellegű: a két szerző az előző fejezetekben leírtakra reflektálva a nyelvvel és öregedéssel összefüggő régi és új perspektívákat mutatja be.

A könyv egészségének egyik lényeges üzenete, beleértve a tizennyolc oldalnyi bibliográfiai adatot, hogy a nyelv egészséges fejlődése a pubertáskorban nem ér véget. Az viszont tőlünk is, és nemcsak a nyelvi fejlődést alapjában feltételező erőforrásoktól függ, hogy az egészséges nyelvi fejlődés életünk folyamán meddig, hány éves korunkig tart. Ezért a nyelvet használnunk és fejlesztenünk kell, mint bármely más rendszert, máskülönben természetes módon hanyatlani fog.

Fülöp Erzsébet Mária

Kovács János és Siptár Péter

A-Z Angol kiejtés.

Tankönyv és gyakorlókönyv

Corvina Kiadó: Budapest, 2006. 422 p.

Az itt bemutatott könyv a Corvina kiadó egyik legfrissebb kiadványa, mely a Tankönyvkiadónál megjelent *Angolra hangolva*, illetve a Helikon kiadó *Újra angolra hangolva* című kiadványainak átdolgozott, kiegészített kiadása. A könyv a brit angol kiejtést mutatja be, mivel Kovács és Siptár szerint a Magyarországon forgalomban levő tankönyvek zöme ezt a változatot tanítja. A szerzők vallják, hogy a helyes kiejtés része a nyelv teljes nyelvtani rendszerének, fontosnak tartják továbbá, hogy a nyelvtanuló egy modellt kövessen, bár amennyiben a haladó nyelvtanuló már amerikai vagy egyéb nyelvváltozatot beszél, a szerzők nem tanácsolják a már elsajátított kiejtés átalakítását.

A 422 oldalas könyv 50 leckére tagolódik, melyek a következő legfontosabb területekre helyeznek hangsúlyt:

1. az egyes hangok képzése,
2. az egyes beszédhangok és azok írott alakjai közötti összefüggések,
3. az ún. funkciószavak erős és gyenge alakjai,
4. a szavak szerkezeti felépítésétől függő kiejtési szabályok,
5. a szavak hangsúlyozásának szabályai,
6. az angol nyelv sajátos beszédritmikája,
7. az angol intonáció szabályrendszere.

Az első lecke az angol mássalhangzók kiejtéséről, az angol beszéd ritmusáról, a beszéd dallamáról, a főbb mondatfajták hanglejtéséről szól, mindez gyakorlatokkal kiegészítve, a lecke végén ellenőrző kérdésekkel. Minden témakörhöz számos példa tartozik. A második lecke a magánhangzokról, a harmadik a hehezetes mássalhangzokról szól, ez utóbbi hasznos kiegészítő táblázatot tartalmaz a leggyakoribb gyenge és összevonható alakok felsorolásával. A következő fejezetek egyes hangok kiejtését taglalják a fentebb felsorolt területek alapján: kiejtés, szópárok, ol-